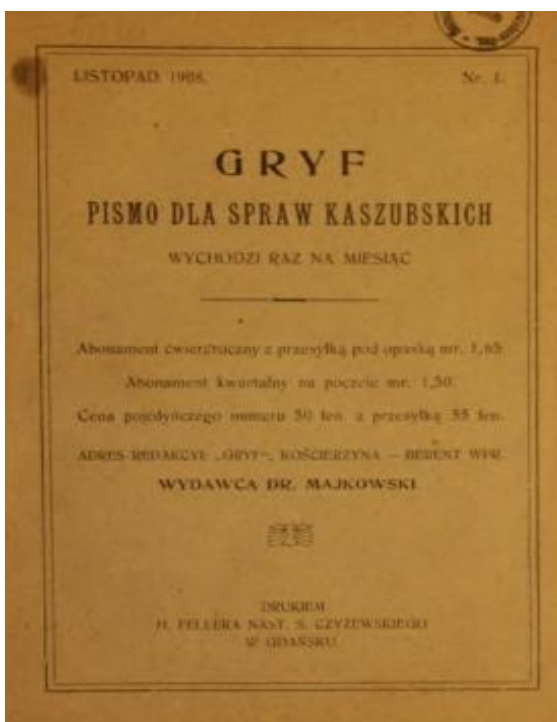

Temat 11: Ruch młodokaszubski.

Na początku XX w., w wyniku założenia w 1912 r. Towarzystwa Młodokaszubów, nastąpił proces instytucjonalizacji ruchu kaszubskiego. Powołanie wspomnianego Towarzystwa było zwieńczeniem trwającego przez kilka lat procesu kształtowania się środowiska działaczy, którzy przeszli do historii jako Młodokaszubi. Działalność Młodokaszubów przypadła na lata jednoczesnego wzmożonego ucisku germanizacyjnego i rosnącego w siłę polskiego ruchu narodowego w Prusach Zachodnich. Chcąc ratować Kaszubów przed germanizacją, Młodokaszubi wybierali polską orientację, ale opartą na pierwiastkach rodzimych, kaszubskich.

Liderem ruchu młodokaszubskiego był Aleksander Majkowski (1876-1938), urodzony w Kościerzynie, w rodzinie o chłopskich korzeniach. Na przełomie XIX/XX w. studiował w Berlinie, Gryfii i Monachium, aby (idąc śladem Floriana Ceynowy) uzyskać tytuł doktora medycyny (1904 r.). W czasie studiów zaangażował się w działalność społeczno-polityczną w polskich towarzystwach. Jednocześnie zainteresowały go sprawy kaszubskie, w czym dużą rolę odegrała nauka na uniwersytecie w Gryfii. *Wielkie wrażenie wywarło na mnie – wspominał Majkowski – pierwsze odwiedzenie krużganków starego uniwersytetu: w ścianie wmurowane widniały tam medaliony średnicy 1 metra z portretami księżąt pomorskich, w kamieniu wyciosane. Nie mogę opisać siły wrażenia, jakie na mnie wywarły napisy na tych medalionach, w których się często powtarzał ustęp: dux Pomeranorum et Cassuborum – albo – et Cassubie. Przypuszczam, że z tych napisów »Księżę Kaszubów« strzeliła pierwsza iskra budząca mnie do pracy na polu politycznym.* Po ukończeniu studiów Majkowski pracował w szpitalu Najświętszej Marii Panny (St. Marien-Krankenhaus) w Gdańsku, a następnie w rodzinnej Kościerzynie. Jednocześnie kontynuował, podjętą jeszcze pod koniec XIX w., współpracę z *Gazetą Gdańską* – w 1905 r. redagował kaszubskojęzyczny dodatek do tego czasopisma (*Družba. Pismo dlö polscich Kaszëbów*). Współpracował także z niemieckim językoznawcą Friedrichem Lorentzem oraz nauczycielem i współzałożycielem skansenu we Wdzydzach Izydorem Gulgowskim (1874-1925), którzy w 1907 r. utworzyli w Kartuzach *Verein für Kaschubische Volkskunde* (*Kaszubskie Towarzystwo Ludoznawcze*). W listopadzie 1908 r. ukazał się w Kościerzynie pierwszy numer czasopisma *Gryf. Pismo dla spraw kaszubskich*, zredagowanego przez Majkowskiego. *Gryf* był najważniejszym dziełem Młodokaszubów i jednym z najważniejszych dokonań Majkowskiego. Czasopismo to ukazywało się do 1912 r., a następne jego serie ukazały się po I wojnie światowej w latach 1921-1922, 1925, 1931-1934.

Pierwszy numer *Gryfa* – listopad 1908 r.

Wokół *Gryfa* Majkowski skupił działaczy kaszubskich, wśród których znaleźli się m.in. Jan Karnowski (1886-1939) i Leon Heyke (1885-1939). Karnowski urodził się w Czarnowie koło Brus, w rodzinie chłopskiej o szlacheckim rodowodzie. Sprawami kaszubskimi zainteresował się w okresie nauki w pelplińskim Collegium Marianum, pod wpływem utworów Majkowskiego i Derdowskiego. Tak to wspominał: *Ta zabawa na niwie młodej literatury kaszubskiej poruszyła mnie w głębi duszy i zapaliła moją fantazję. Nagle powstała u mnie myśl napisania historii kaszubskiej i rzeczywiście zabrałem się do tego (...). Nie ma ona oczywiście żadnej wartości, nie stoi nawet na poziomie przeciętnego szkolnego wypracowania, a co do formy i ortografii nieraz mocno szwankuje. Ale jest ona ciekawym dokumentem własnej ewolucji. (...) Po tej pierwszej młodzieńczej próbie dalej kaszubszczyzną, lub literaturą kaszubską, się nie zajmowałem, gdyż pochłonął mnie w zupełności czar polskiej poezji romantycznej (...), praca w tajnej organizacji filomackiej w Chojnicach, wreszcie literatura niemiecka (...) i hellenizm (...). Ale jednakowoż od czasu do czasu z kaszubszczyzną się stykałem.* Na trwałe ze sprawami kaszubskimi Karnowski związał się w okresie nauki w pelplińskim Seminarium Duchownym, był wówczas pod wielkim wrażeniem *Słownika języka pomorskiego czyli kaszubskiego* Stefana Ramuła (zob. temat 10). W 1908 r. założył w seminarium Koło Kaszubologów, do którego należało kilkudziesięciu kleryków. W tym samym roku osobiście poznał A. Majkowskiego. Karnowski

kontynuował studia teologiczne we Fryburgu, ale ostatecznie zrezygnował z drogi kapłańskiej i zdecydował się studiować prawo we Wrocławiu, gdzie spotkał znajomego z czasu studiów w Pelplinie – Leona Heykego.

Leon Heyke urodził się w Cierzni koło Bieszkowic, na północnych Kaszubach, w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu wejherowskiego gimnazjum (1906 r.) rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Pelplinie, gdzie należał do Koła Kaszubologów. W 1910 r. Heyke uzyskał święcenia kapłańskie. Rok później podjął studia teologiczne we Fryburgu, które kontynuował we Wrocławiu, gdzie za pośrednictwem Karnowskiego poznał Majkowskiego. Swoje pierwsze spotkanie z Majkowskim opisał w następujący sposób: *Od tej chwili, zawiązała się nasza nieprzerwana przyjaźń. Południe i północ kaszubska zawarły ścisłe porozumienie.* W 1913 r. ks. Heyke obronił pracę doktorską z teologii.

W ciągu kilku lat ukształtowało się grono redaktorów i współpracowników *Gryfa*. Obok wyżej wymienionych należeli do niego m.in. Franciszek Sędzicki (1882-1957), Franciszek Kręcki (1883-1940), ks. Bolesław Piechowski (1885-1942), ks. Wacław Wojciechowski (1885-1935), ks. Józef Wrycza (1884-1961). Środowisko współpracowników *Gryfa* nie było jednak wyłącznie kaszubskie. Z pismem byli związani również Polacy, m.in. Bernard Chrzanowski (1861-1944) – poseł do parlamentu i autor przewodników po Kaszubach, ks. Kamil Kankat (1881-1976) – znawca dziejów Kościoła w Polsce, językoznawca prof. Kazimierz Nitsch (1874-1958), a także Niemiec Friedrich Lorentz (1870-1937). Na łamach *Gryfa* publikował także Vladimir Francev (1867-1942) – urodzony w Modlinie rosyjski historyk i slawista, który w dwudziestolecie międzywojennym pracował na uniwersytecie w Pradze.

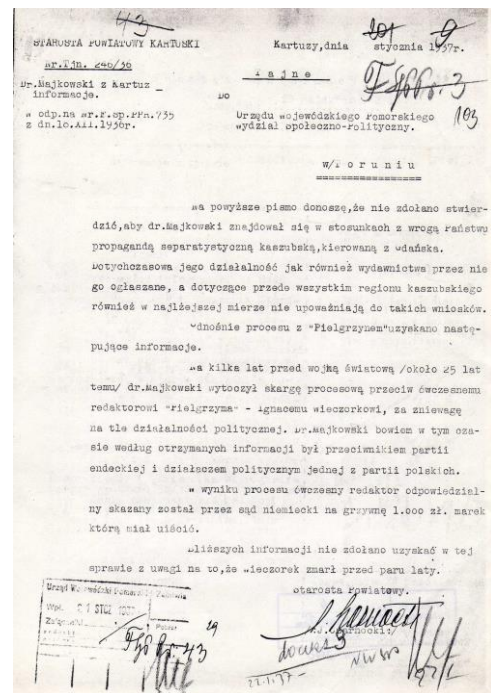
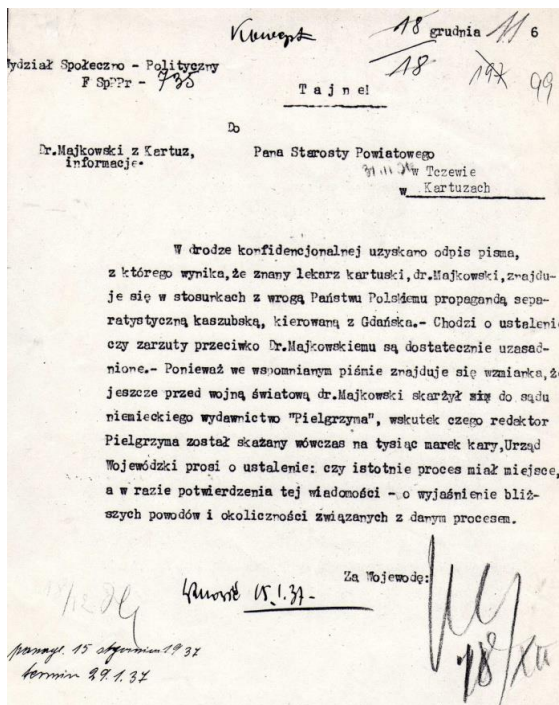
Gryf ukazywał się w latach 1908-1912, najpierw w Kościerzynie, a potem w Gdańsku. Pismo to powstało, jak wspominał Majkowski, z potrzeby informowania kaszubskiej inteligencji, która dotąd mało wiedziała *o dziejach swej ziemi, o swym ludzie i o twórczości jego.* Według Majkowskiego, jak to zaznaczył w liście do Karnowskiego, był już *najwyższy czas, aby myśli społecznej na Kaszubach wyrazicielami byli Kaszubi sami, inaczej na zawsze pozostaniemy kopciuszkami wśród szczepów Rzeczypospolitej Polskiej.* Choć tuż przed ukazaniem się pierwszego numeru *Gryfa* Majkowski pisał do Karnowskiego, że *wytęcza naszą pracę powinno stanowić hasło: Kaszuby dla Kaszubów,* podkreślając, że Kaszubi *powinni mieć posłów z naszego szczepu wyszłych, zastępców swych w prasie, w organizacjach wyborczych, handlowych, ekonomicznych,* to jednak od razu dodawał, że nie należy tego rozumieć jako *ścisłego odłączenia się od Wielkopolan.* Majkowski zdawał sobie

sprawę ze słabości Kaszubów oraz, że w walce z germanizacją należy liczyć na poparcie Polaków. Ponadto, jak to stwierdził na łamach *Gryfa*: *gdyby nie silne poparcie z całego kraju, poza granicą etnograficzną Kaszub, nie byłibyśmy w stanie utrzymać nadal pisma, którego celem wzbudzenie dążeń narodowo-kulturalnych i tworzenie poniekąd młodej Polski na Kaszubach*. Program czasopisma został przedstawiony czytelnikom we wspomnianym numerze z listopada 1908 r. Redakcja podkreślała jedność narodową Kaszubów z Polakami, zamierzała eksponować kaszubską tradycję i przestrzegać rodaków przed polityką germanizacyjną władz niemieckich. W artykule pt. *Ruch młodokaszubski*, który ukazał się na łamach *Gryfa* w październiku 1909 r. Majkowski pisał: *Tak nazwała swe dążenia garstka inteligencji młodszej a rodzimej na Kaszubach, która pod hasłem: Co kaszubskie to polskie! – postawiła sobie zadanie wprowadzić pierwiastki szczepowe kaszubskie do kultury ogólnopolskiej, a zarazem oprzeć pracę społeczną i polityczną na realnych warunkach, wymagających uwzględnienia, a odrębnych w wielu punktach od warunków, panujących w innych dzielnicach Polski*.

W wyniku zjazdów, które miały miejsce w czerwcu i sierpniu 1912 r. w Gdańsku, ruch młodokaszubski uzyskał formę organizacyjną – powołano Towarzystwo Młodokaszubów. Celem Towarzystwa miała być *praca nad podniesieniem Kaszubów-Pomorzan pod względem kulturalnym, politycznym i ekonomicznym*. W następnym roku, z inicjatywy Majkowskiego, powstało w Sopocie Muzeum Kaszubsko-Pomorskie, które (obok zbiorów ludoznawczych) posiadało bibliotekę i czytelnię.

Działalność Młodokaszubów spotkała się z różnymi reakcjami polskich środowisk na Pomorzu, w Poznańskim, w Kongresówce czy w Galicji. Obok przychylnych opinii zdarzały się także gwałtowne ataki, zwłaszcza w kierunku Majkowskiego. Znany był z tego przede wszystkim pelpliński *Pielgrzym*, który w 1912 r. zarzucał Młodokaszubom separatyzm, działanie na korzyść Niemców i przekupstwo, a Majkowskiego nazwał *ateuszem*. Ponadto *Pielgrzym* uważał, że poglądy Młodokaszubów nie odzwierciedlają myślenia Kaszubów: *„Młodokaszubi” to wódz bez szeregowców! Lud kaszubski czuje się bowiem polskim, lud kaszubski jak dawniej mówił „nie ma Kaszub bez Polonii”, tak i teraz myśli. Artykuły „Gryfa” i dążenia „Młodokaszubów” to teoria tylko, praktyka w sercach ludu kaszubskiego jest im wręcz przeciwna, bo nie chcą o nich ani słyszeć!* Majkowski na łamach *Gryfa* polemizował z tymi poglądami, ale ostatecznie zdecydował się skierować sprawę do sądu, który orzekł o winie *Pielgrzyma*. W uzasadnieniu wyroku sąd nazwał kaszubskiego działacza *nacjonalistycznym Polakiem*. Warto w miejscu dodać, że w 1936 r. polskie władze przechwyciły list F. Lorentza do redaktora *Przyjaciela Ludu Kaszubskiego* Jana Glocka,

w którym wspomniał on o konflikcie Majkowskiego z *Pielgrzymem*. Sprawa ta zainteresowała polskie służby bezpieczeństwa, dla których utrzymywanie przez Majkowskiego kontaktów z Lorentzem mogło stanowić dowód na to, że działacz kaszubski znajduje się w stosunkach z wrogiem Państwu Polskiemu propagandą separatystyczną kaszubską, kierowaną z Gdańska.

Korespondencja między Urzędem Wojewódzkim Pomorskim a Starostą Powiatowym w Kartuzach w sprawie konfliktu między A. Majkowskim a *Pielgrzymem* (Źródło: Archiwum Państwowe w Bydgoszczy)

Działalność Młodokaszubów utrudniali ich przeciwnicy, ale przerwał ją dopiero wybuch I wojny światowej. Niektórzy z nich zostali wówczas powołani do służby wojskowej w armii niemieckiej. W wyniku wojny Polska odzyskała niepodległość, a część Kaszub znalazła się w 1920 r. w jej granicach. W ten sposób spełniły się dążenia Młodokaszubów. W nowych warunkach Towarzystwo Młodokaszubów nie odrodziło się, choć jego działacze nadal pozostawali aktywni.

Bibliografia

Borzyszkowski J., *Aleksander Majkowski (1876-1938). Biografia historyczna*, Gdańsk-Wejherowo 2002.

Borzyszkowski J., *Istota ruchu kaszubskiego i jego przemiany od połowy XIX wieku po współczesność*, Gdańsk 1982.

Borzyszkowski J., *O historii literatury kaszubskiej i jej twórcach*, Gdańsk 2011.

Borzyszkowski J., Mordawski J., Treder J., *Historia, geografia i piśmiennictwo Kaszubów*, Gdańsk 1999.

Borzyszkowski J., Obracht-Prondzyński C., *Młodokaszubi. Szkice biograficzne*, Gdańsk 2012.

Bukowski A., *Regionalizm kaszubski. Ruch naukowy, literacki i kulturalny. Zarys monografii historycznej*, Poznań 1950.

Janke S., *Poeta z kaszubskiej nocy. Życie i twórczość ks. dr. Leona Heykego (1885-1939)*, Wejherowo 1998.

Karnowski J., *Aleksander Majkowski. Wspomnienia – listy – uwagi*, Gdańsk 2012.

Korda K., Młodokaszubi z Kociewia, „Pomerania”, R. 2012, nr 2.

Korda K., Gdańscy Młodokaszubi, „Pomerania”, R. 2012, nr 3.

Korda K., Młodokaszubi z Zaborów, Gochów i ziemi bytowskiej, „Pomerania”, R. 2012, nr 4.

Korda K., Młodokaszębi z Westrzódka i Nordë, „Pomerania”, R. 2012, nr 5.

Korda K., Młodokaszębi z Pòznania, Warszawë i Krakòwa, „Pomerania”, R. 2012, nr 6.

Neureiter F., *Historia literatury kaszubskiej. Próba zarysu*, przeł. M. Boduszyńska-Borowikowa, Gdańsk 1982.

Obracht-Prondzyński C., *Jan Karnowski (1886-1939). Pisarz, polityk i kaszubsko-pomorski działacz regionalny*, Gdańsk 1999.

Obracht-Prondzyński C., Wytyczyli nowe drogi (cz. 1-3), „Pomerania”, R. 2012, nr 2, 3, 4.

Schodzińska J., *Franciszek Sędzicki (1882-1957). Działacz narodowy, regionalista i poeta kaszubski*, Gdańsk-Wejherowo 2003.

<http://www.kaszubi.pl/artykuly/index/id/26>